

Mali kruhek med tradicijo in sodobnostjo:

ob vpisu enote "izdelovanje malega kruhka in lesenih modelov" v Register nesnovne kulturne dediščine

Kati Sekirnik

Izdelovanje medenega peciva, imenovanega mali kruhek, je ena od pomembnejših ohranjenih tradicionalnih rokodelskih veščin na Škofjeloškem. Znanje o njej nosijo le še posamezne mojstrice rokodelke, zato je skrb za ohranjanje in prenašanje tega znanja v današnjem času še toliko bolj pomembna. Odgovornost za ohranjanje nosijo predvsem lokalna skupnost ter skupine in posamezniki, ki so tudi največkrat pobudniki vpisa določene enote v Register nesnovne kulturne dediščine, za ohranjanje in razvoj pa morajo imeti tudi širšo podporo in priznanje o pomembnosti njihovega znanja. Zato ima vpis v Register nesnovne kulturne dediščine¹ za zavedanje, ohranjanje in razvoj elementa nesnovne kulturne dediščine velik pomen. Predvsem zato, da ga nosilci sami prepoznajo za pomembnega in je hkrati kot tak prepoznan tudi na nacionalni ravni.

Register nesnovne kulturne dediščine in vpis enote "izdelovanje malega kruhka in lesenih modelov"

Pobudnik vpisa enote malega kruhka v Register NKD je bil v sodelovanju z Muzejem Železniki in Loškim muzejem Škofja Loka Rokodelski center DUO Škofja Loka.² Zavedanje odgovornosti in skrb za nesnovno kulturno dediščino, še posebej za tradicionalna rokodelska znanja so v centru ena pomembnejših nalog. Nesnovno kulturno dediščino tako razumemo kot gibalno kulturne raznolikosti in jamstvo za trajnostni razvoj skupnosti.³ Za ohranjanje in dvigovanje zavedanja o pomenu kulturne dediščine za identiteto skupnosti je treba razumeti vpetost lokalnega okolja, v katerem dediščina živi, v širši družbeni kontekst in politike ohranjanja nesnovne kulturne dediščine.

Na lokalnem nivoju se znanje današnjih mojstrov, ki so ga pridobili od prednikov, prenaša na mlajše generacije. Prav tako sta prenos in popularizacija znanj pomembna na strani institucij, ki v lokalnem okolju skrbijo za nesnovno kulturno dediščino (na Škofjeloškem Loški muzej Škofja Loka, Muzej Železniki, Rokodelski center DUO Škofja Loka in druge). Seveda pa je izjemno pomembna skrb za varovanje nesnovne kulturne dediščine tudi na državnem nivoju.

Leta 2008 je Slovenija ratificirala Konvencijo o varovanju nesnovne kulturne dediščine, ki jo je UNESCO sprejel leta 2003. Ta prispeva k varovanju, spoštovanju, dvigu zavedanja o pomenu nesnovne kulturne dediščine in zagotavlja mednarodno sodelovanje ter pomoč. V njej nesnovna kulturna dediščina pomeni prakse, predstavitve, izraze, znanja, veščine in z njimi povezana orodja, predmete, izdelke in kulturne prostore, ki jih skupnosti, skupine in včasih tudi posamezniki prepoznavajo kot del svoje kulturne dediščine. Vanjo tako uvrščamo ustno izročilo, izraze in jezik, uprizoritvene umetnosti, družbene prakse, rituale in praznovanja, znanja in prakse o naravi, svetu ter tradicionalne obrtne veščine (Uradni list RS-MP, št. 1/08, 2008). V zadnji

del razdelitve nesnovne kulturne dediščine spada tudi mali kruhek oziroma znanje izdelovanja tega medenega peciva.

Od leta 2008 Ministrstvo za kulturo vodi Register nesnovne kulturne dediščine, v katerega je na dan 18. 4. 2018 vpisanih 63 enot in 178 nosilcev nesnovne kulturne dediščine. Prva enota, vpisana v Register, je bil Škofjeloški pasijon.⁴ Drugi vpis enote, ki se nanaša tudi na škofjeloško območje, je klekljanje slovenske čipke z več nosilci.⁵ Tretja enota, ki je prisotna na škofjeloškem območju in vpisana v Register, je izdelovanje malih kruhkov in lesenih modelov.⁶

Na tem mestu se ne ukvarjam s podrobnejšimi definicijami in opredelitvami o tem, kaj je mali kruhek in kaj ta pomeni. Vseeno pa je za kontekst branja pomembno dejstvo, da se izraza 'loški' oziroma 'dražgoški' kruhek uporabljata šele v zadnjih nekaj desetletjih, še v šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stoletja so oba načina izdelave imenovali 'mali kruhek'.⁷

O malem kruhku je veliko napisanega, o njem so že pisali Meta Sterle, Boris Orel, Rajko Ložar, France Golob, Mojca Šifrer Bulovec, Katja Mohorič Bonča in drugi.⁸ Sinteza do sedaj znanega in zbranega gradiva je bila del vloge za vpis enote "izdelovanje malega kruhka in lesenih modelov" v register, ki je sestavljena iz treh delov – izdelava loškega kruhka, izdelava lesenih modelov zanj in izdelava dražgoškega kruhka.

O današnjih nosilkah, izdelovalkah malega kruhka

Ko govorimo o tradicionalnih (rokodelskih) znanjih, se moramo zavedati, kako pomembne so zgodbe posameznikov, ki danes ta znanja še imajo in ga ohranjajo. V preteklih letih smo s kolegicami etnologinjami zbirali zgodbe rokodelcev na Škofjeloškem in evidentirali ohranjena znanja.⁹ Nosilci nesnovne kulturne dediščine so tisti, ki morajo svoje znanje prenesti mlajšim generacijam, če želimo, da se v

Izdelava loškega kruhka (Lili Panjtar) in lesenih modelov zanj (Petra Plestenjak Podlogar). Foto: Katja Jemec

skupnosti ohranijo. Za ustrezno prenašanje mora delovati tudi podporni sistem v okolju in potreba, da se ta znanja ohranijo. Kljub temu da je bilo v preteklosti na Škofjeloškem veliko več izdelovalcev in izdelovalk malega kruhka¹⁰ kot danes, je še vedno nekaj posameznic, ki to znanje ohranjajo.

Kot nosilke znanja izdelovanja malih kruhkov so v register vpisane štiri rokodelke: Alenka Lotrič, Breda Tolar, Cirila Šmid in Petra Plestenjak Podlogar. Vpis posameznih nosilcev NKD v register zajema posebne kriterije, zato v register nista bili vpisani nosilki Darinka Megušar in Lili Panjtar, ki sta bili skupaj z zgoraj omenjenimi predlagani za vpis.

Namesto zaključka

Izdelava malega kruhka in lesenih modelov je pomemben del rokodelske in kulinarčne dediščine škofjeloškega območja. Z vpisom enote "izdelovanje malega kruhka in lesenih modelov" in njenih nosilk smo tej rokodelski dediščini dali pri-

znanje njene posebnosti in pomembnosti. Hkrati pa smo tako institucije kot nosilke nesnovne kulturne dediščine sprejeli odgovornost, ki nam nalaga odgovorno ravnanje s to dediščino, ustrezno prezentacijo in skrb za njen razvoj v prihodnosti. Kot lokalna posebnost nam mali kruhek lahko pomeni veliko priložnosti. Kot elementu identitete je treba krepiti njegovo prisotnost v vsakdanu in prazniku domačinov, hkrati pa lahko prispeva k boljši prepoznavnosti lokalnega okolja in njegovih specifik v širšem družbenem kontekstu. V njem se skriva priložnost za dodatno turistično ponudbo, razvoj kreativnega turizma in sodobnega spominkarstva. Način izdelave in sestavine malega kruhka so se ohranili in prenašali iz roda v rod, danes pa prenos tradicionalnih znanj poteka tudi na druge načine (npr. s pomočjo rokodelskih delavnic in tečajev). Izjemno pomembno je, da odgovorno skrbimo za ustrezen prenos tradicionalnih znanj in izobraževanje otrok, mladih, širše javnosti na Škofjeloškem in tudi drugod. S tem bomo ohranjali znanja naših prednikov in krepili sodobno lokalno skupnost.

Viri in literatura:

Golob, France: Leseni modeli za mali kruhek z loškega ozemlja. V: Loški razgledi 33, Škofja Loka: Muzejsko društvo Škofja Loka, 1986, str. 85–97.

Ložar, Rajko: "Mali kruhek" v Škofji Loki in okolici. V: Etnolog : glasnik Slovenskega etnografskega muzeja 10/11, Ljubljana: Slovenski etnografski muzej, 1937–1939, str. 169–197.

Mohorič Bonča, Katja: Dražgoški kruhek. V: Delovno gradivo ob vpisu enote v Register nesovne kulturne dediščine, Železniki: Muzej Železniki, 2017.

Orel, Boris: Od kruha do "malega kruhka". V: Etnolog: glasnik Slovenskega etnografskega muzeja 10/11, Ljubljana : Slovenski etnografski muzej, 1937–1939, str. 198–219.

Sekirnik, Katarina: Izdelovanje malega kruhka in lesenih modelov za mali kruhek. V: Delovno gradivo ob vpisu enote v Register nesovne kulturne dediščine, Škofja Loka: Rokodelski center DUO Škofja Loka (RA Sora), 2017.

Sterle, Meta: Mali kruhek na Loškem. V: Loški razgledi 28, Škofja Loka : Muzejsko društvo, str. 245–262.

Šifrer Bulovec, Mojca: Mali kruhek. V: Delovno gradivo ob vpisu enote v Register nesovne kulturne dediščine, Škofja Loka: Loški muzej Škofja Loka, 2017.

Zakon o ratifikaciji Konvencije o varovanju nesovne kulturne dediščine. V: Uradni list Republike Slovenije, št. 1, Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije, 2008.

Zakon o ratifikaciji Konvencije o varovanju nesovne kulturne dediščine je dostopen na <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina?urlImpid=20082>, pregledano, 3. 2. 2018.

Opombe:

¹ V nadaljevanju Register.

² Rokodelski center DUO Škofja Loka, ki deluje pod okriljem Razvojne agencije Sora, ima svoje prostore na Mestnem trgu 34 v Škofji Loki. Vlogo za vpis enote je pripravil in oddal skupaj z Muzejem Železniki in Loškim muzejem Škofja Loka.

³ Zakon o ratifikaciji Konvencije o varovanju nesovne kulturne dediščine je dostopen na: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina?urlImpid=20082>.

⁴ Škofjeloški pasijon je bil v Register vpisan 15. 12. 2008, 24. 7. 2012 pa razglašen za živo mojstrovino državnega pomena. Leta 2016 je bil uvrščen tudi na Unescov reprezentativni seznam nesovne kulturne dediščine človeštva.

⁵ Klekljanje slovenske čipke je bilo v Register vpisano 24. 2. 2015, skupaj z enoto pa pet nosilcev s Škofjeloškega (Klekljarska šola Žiri, Čipkarska šola Železniki, Klekljarska sekcija Turističnega društva Železniki, Klekljarsko društvo Cvetke Žiri in Klekljarsko društvo Deteljica Gorenja vas). Omenjena enota je bila 16. 3. 2016 razglašena za živo mojstrovino državnega pomena.

⁶ V letu 2017 smo skupaj z Loškim muzejem Škofja Loka in Muzejem Železniki začeli pripravljati vlogo za vpis malega kruhka v Register nesovne kulturne dediščine, ki je bila koordinatorju varovanja nesovne kulturne dediščine oddana novembra 2017, enota "izdelovanje malih kruhkov in lesenih modelov" pa v Register nesovne kulturne dediščine vpisana 13. aprila 2018.

⁷ Mohorič Bonča, Dražgoški kruhek, Delovno gradivo ob vpisu enote v Register nesovne kulturne dediščine.

⁸ Glej pomembnejše članke:

Rajko Ložar, "Mali kruhek" v Škofji Loki in okolici, *Etnolog 1937–1939*, št. 10/11, str. 11.

Boris Orel, Od kruha do malega kruhka, *Etnolog 1937–1939*, št. 10/11, št. 39, str. 198–219.

Meta Sterle, Mali kruhek na Loškem, *Loški razgledi 1981, letnik 28*, št. 1, str. 245–262.

France Golob, Leseni modeli za mali kruhek z loškega ozemlja, Loški razgledi 1986, letnik 33, št. 1, str. 85–97.

⁹ Terensko delo je potekalo v okviru čezmejnega projekta OP SI-AT DUO-Kunsthanderwerk: Rokodelska kulturna dediščina v čezmejnem prostoru včeraj, danes in jutri se izvaja med 1. 9. 2010 in 30. 6. 2013. Več o projektu: http://www.duo-kunsthanderwerk.eu/home_sl.

¹⁰ Sterle, Mali kruhek na Loškem, 245–262.